

Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 HAZİRAN 2011 SEÇİMLERİ

*Prof. Dr. Nihat BULUT**

I- Giriş

12 Haziran 2011’de yapılan genel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Türk siyasal tarihinde benzeri olmayan bir biçimde, üst üste üçüncü dönem, hem de her seferinde oylarını artırarak iktidarını sürdürmeyi başardı. Onun dışında, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) doğrudan, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ise desteklediği bağımsız adaylar aracılığı ile mecliste yer buldular. Seçime katılan diğer partiler, Saadet Partisi (SP) hariç, % 1’in üzerine çıkamadılar.

Peşinen ifade etmek gerekirse, 12 Haziran 2011 seçimleri, gerek seçimlere katılma oranı, gerek kullanılan oyların mecliste temsili ve gerekse partilerin almış oldukları oylar ile kazanmış oldukları sandalye sayısı arasındaki oran bakımından hayli ilginç ve önceki seçimlere göre adil bir görünüm arz etmektedir. Kuşkusuz bu ilgici çekici tablonun oluşmasında pek çok etkenin rolünden söz edilebilir. Bunlardan birisinin de seçim sistemi olduğunu söylemek gerekir¹.

Seçimde kullanılan geçerli oyların parlamentoda sandalyelere nasıl dönüştürüleceğini, yani partilerin almış oldukları oya göre bir seçim çevresinde kaç milletvekili çıkaracaklarını belirleyen teknik usulü ifade eden seçim sistemi²iki temel işlevi yerine getirir. Birincisi, halkın iradesini adil bir biçimde parlamentoya yansıtmak, ikincisi ise istikrarlı bir yönetimin kurulmasını sağlamaktır.

* İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

1 Seçim sisteminin 12 Haziran 2011 seçim sonuçlarına etkisi için bkz. **Türkmen Gökse/Yetkin Çınar**, “12 Haziran 2012 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri”, <http://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/433>, (Erişim Tarihi: 13.11.2011).

2 **Ergun Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Y., Ankara, 2010, s.276; **Erdoğan Teziç**, Anayasa Hukuku, Beta Y., İstanbul, 2009, s.285; **Kemal Gözler**, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Y., Bursa, 2010, s.315.

12 Haziran 2011 seçimlerini temsilde adalet ve yönetimde istikrar ikilemi bağlamında ele alan bu çalışma, doğal olarak, bu iki ilkenin ne anlama geldiğinin ve aralarında nasıl bir ilişki bulunduğunun araştırılması ile başlamaktadır. Ardından başlıca seçim sistemleri irdelenmekte ve bu sistemler, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri açısından değerlendirilmektedir. Üçüncü olarak ise, yürürlükte bulunan Türk Seçim Sistemi, uygulamasıyla birlikte, yani önceki seçimler de dikkate alınarak, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri bağlamında ele alınmaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki aşaması, bu safhaya kadar yapılan tahliller çerçevesinde, 12 Haziran 2011 seçimlerinin değerlendirilmesine ayrılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu seçimler, seçimlere katılma oranı, kullanılan oyların mecliste temsili ve partilerin almış oldukları oylar ile kazanmış oldukları sandalye sayısı arasındaki oran bakımından temsil adaletini sağlayan bir sonuca yol açmış gözükmektedir. Çalışmanın bu aşamasında, söz konusu durumun hangi etkenlerden kaynaklandığı irdelenecek ve böyle bir durumun gelecekte tekrarlanmama ihtimali de dikkate alınarak, ileriye yönelik çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

II- Seçim Sisteminin İki Temel İşlevi: Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar

İdeal anlamda alındığında, halkın kendi kendisini yönetmesi olarak tanımlanan demokrasi, liberal sistem içerisinde zamanla anlam kaymasına uğrayarak, yöneticilerin, yönetilenler tarafından dürüst ve serbest seçimler yoluyla seçildiği bir yönetim metoduna dönüşmüştür³. Bu bağlamda modern demokrasilerin uygulama biçiminin, milli egemenlik anlayışının da bir sonucu olarak, temsili demokrasi olduğunu belirtmek gerekmektedir⁴. Buna göre halk, egemenliğini seçmiş olduğu temsilciler aracılığıyla kullanacaktır. Bu durum seçimleri, demokrasinin temeli, “olmazsa olmaz” koşulu kılmaktadır⁵. Çünkü demokrasilerde etkin siyasal makamlar seçimle belirlenir. Söz konusu belirleme işi ise, ancak belli teknik usullerle gerçekleşir. Yukarıda da vurgulandığı gibi, bu usullere seçim sistemi adı verilir.

3 Demokrasinin ideal anlamı ve anlam kayması için bkz. **Nihat Bulut**, “Demokrasiyi İdeal Anlamına Yaklaştırma Çabası Olarak Radikal Demokrasi”, Atatürk Üniversitesi Erzinçan Hukuk Fakültesi Dergisi, C:VII, S:1-2, 2003, s.42-48.

4 Milli egemenlik ve temsil ilişkisi için bkz. **Tevfik Gülsoy**, “Milletin Temsili”, *KhuKa*, Eylül 2006, s.71-86.

5 Seçim-demokrasi ilişkisi için bkz. **Bülent Daver**, “Türkiye’de Siyasal Haklar”, Türkiye’de İnsan Hakları, AÜHF Y., Ankara, 1970, s.54.

Modern demokrasilerde seçim sisteminin, başta siyasal partilerin sayısı olmak üzere, siyasal sistemin pek çok unsurunu derinden etkilediği açıktır⁶. Fakat somut olarak bakınca seçim sisteminin iki temel işlevinin ön plana çıktığı görülür. Birincisi, halkın yönetime katılımını, halk içindeki değişik görüşlerin iktidara yansımaları sağlamak, ikincisi ise, hükümetin oluşması sonucunu doğurmaktır. Seçim kurumunun birinci yönü seçim hukukunda “adalet” ya da “demokratik temsil” ilkesi ile birlikte anılırken, ikinci yönü “istikrar” ilkesi çerçevesinde ele alınmaktadır⁷.

Temsil adaleti, sistemin çok partililiğe uygun düşmesi ve çok sesliliğe uygun siyasal zeminin oluşması açısından son derece önemli ve bu yüzden de vazgeçilmez bir ilkedir. Yönetimde istikrar ise, Anayasa Mahkemesinin ifadesiyle, yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama organına yansıtmak yöntemleri olarak algılanmaktadır⁸ ve bütün ülkelerin olduğu gibi Türkiye’nin de ihtiyacı olması bakımından önemlidir⁹.

Fakat bu iki ilke arasında doğal bir çekişmenin bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Temsil adaleti ön plana alındığında, istikrarlı hükümetlerin kurulması zorlaşabilmekte; yönetimde istikrar esas alındığında ise, temsil adaleti zedelenebilmektedir. Modern demokrasilerin önündeki en önemli sorun, bu iki ilkeden hangisine ağırlık verileceği, başka bir deyişle, demokratik temsil ya da istikrar olgularından hangisinin tercih edileceği sorudur¹⁰.

Demokratik temsil ya da temsilde adalet, partilerin almış oldukları oy oranıyla milletvekili sayısı arasındaki orantılılığı ifade eder. İstikrar ise, geniş anlamda düşünüldüğünde, düzen ve süreklilik unsurlarını içeren bir kavram olarak, siyasal sistemin şiddetten, kaba kuvvetten ve yıkıcılıktan uzak olması anlamına gelir. Ayrıca, siyasal süreçte kesintilerin olmamasıyla ve toplumda siyasal sistemi temelden değiştirmek isteyen önemli siyasal güçle-

6 Ergun Özbudun, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:44, S:1, 1995, s.522.

7 **Necmi Yüzbaşıoğlu**, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi,” İÜHFİM, Cilt: LV, Sayı:1-2, 1995-1996, s.105.

8 E:1995/56, K:1995/60, Karar Tarihi:1.12.1995, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1995/K1995-60.htm>, Erişim Tarihi: 04.08.2007.

9 **Seyfettin Gürsel**, “Dar Bölge Seçim Sistemi”, Türkiye Günlüğü, Sayı 23, Yaz 1993, s.47.

10 **Nihat Bulut**, “Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri”, e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı:10, Aralık 2002, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=10>, Erişim Tarihi: 04.08.2007.

rin bulunmamasıyla özdeşleştirilir¹¹. Daha dar anlamda ele alındığında ise istikrar, seçim sonucunun güçlü iktidarların çıkarabilmesine olanak sağlamsını ifade eder. Bu çerçevede seçim sistemlerinin önemli bir rol oynayacağı açıktır. Fakat güçlü hükümetlerin varlığı istikrarın yeter şartı olmadığı gibi, kısa ömürlü hükümetlerin varlığı da başlı başına sistemin istikrarsız olduğu anlamına gelmez. Nitekim İtalya ve Japonya’da uzun süre hükümet istikrarı olmadığı halde, siyasal istikrar problemi yaşanmadığı ifade edilmektedir¹².

Özünde birbirinin karşıtı olan ve ters yönde işleyen, birine öncelik verildiğinde diğeri zarar gören adalet ve istikrar ilkeleri, değişik seçim sistemlerinin ortaya çıkmasına ve bunlardan hangisine ağırlık verilmesi gerektiği tartışmalarına neden olmuştur¹³. Günümüzde çok sayıda seçim sisteminin bulunmasına rağmen, bunları üç ana grupta toplamak yaygın bir eğilim olarak görülmektedir: Çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma sistem.

III- Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Sistemleri

A- Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk sistemi, değişik biçimlerde uygulanmasına karşın, genel olarak, en çok oyu alan adayın veya partinin seçimleri kazanması sonucunu doğuran bir sistemdir. Basit (tek-turlu) çoğunluk ve mutlak (iki-turlu) çoğunluk olmak üzere iki çeşidi bulunan¹⁴ sistemin en önemli özelliği, basit olması ve genellikle bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlamasını temin etmesi, dolayısıyla dar anlamda yönetimde istikrarı kolaylaştırmasıdır. Fakat sistem, yönetimde istikrarı sağlamasına rağmen, parlamentoda çoğunluğun aşırı temsiline karşılık, azınlıkların eksik temsili sonucunu doğurmakta ve

¹¹ Siyasal istikrar kavramı için bkz. **Meltem Dikmen Caniklioğlu**, “Seçim Sistemlerinin Siyasal İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü”, Anayasa Yargısı 16, Ankara, 1999, s.18; **Servet Armağan**, “Memleketimizde Siyasal İstikrar (Siyasi Partiler ve Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi)”, Anayasa Yargısı 16, Ankara, 1999, s.220-221.

¹² Bkz. **Burhan Kuzu**, “Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler”, Prof. Dr. Ömer Teoman’a 55. Yaş Günü Armağanı, C.II, İstanbul, 2002, s.1558.

¹³ Bkz. **Ergun Özbudun**, “Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi”, Türk Demokrasi Vakfı Bülteni, Sayı:16, Aralık, 1993, s.7; **Süheyl Batum**, “Fransa’da Uygulanan İki Turlu Çoğunluk Sistemi Üzerine Düşünceler”, Türk Demokrasi Vakfı Bülteni, Sayı: 16, Aralık 1993, s.11; **Yüzbaşıoğlu**, s.105-106.

¹⁴ **Gözler**, s.317-318.

dolayısıyla temsilde adaletsizliğe yol açmaktadır¹⁵. Bu tespitten hareketle, çoğunluk sisteminin, kamuoyunun genel yönelimini tam olarak yansıtmadığı için temsil adaleti açısından ideale uzak düştüğü söylenebilir.

Türkiye, 1946 yılında demokrasiye geçmeyi denediğinde, çoğunluk sistemini benimsemişti. Amaçsa, muhtemelen, seçimleri kazanacağı düşünülen CHP'nin iktidarını güçlü kılmak ve muhalefeti zayıf bırakmaktı. Ne var ki sistem 1950 seçimlerinde DP'nin işine yaramış, bu partinin almış olduğu oy oranıyla parlamentodaki üye sayısı arasında ciddi bir dengesizlik oluşmuştur. 1950 seçimlerinde geçerli oyların % 53'ünü alan DP, parlamentodaki sandalyelerin % 83'ünü kazanmıştır. Aynı dengesizlik 1954 ve 1957 seçimlerinde de yaşanmıştır. 1954 seçimlerinde DP, % 57,50 oy oranıyla mecliste 503 sandalye kazanmış, CHP ise % 35,29'la 31 sandalyenin sahibi olabilmıştır. 1957 seçimlerinde DP % 47,9 oy oranıyla 424 milletvekili çıkarmış; CHP ise % 41,12 oy oranına karşılık, ancak 178 milletvekili kazanabilmiştir¹⁶.

B- Nispi Temsil Sistemi

Nispi temsil sistemi, partilerin, dolayısıyla toplumdaki siyasal görüşlerin, parlamentoda güçleri oranında temsil edilmelerini amaçlayan ve böylece demokratik temsile öncelik veren bir sistemdir¹⁷. Sistem, kamuoyunun genel eğilimini parlamentoğa yansıtmak bakımından adaletli bulunmakla birlikte, yönetimde istikrarsızlığa yol açtığı gerekçesiyle eleştirilebilmektedir¹⁸. Nispi temsil sisteminin istikrarsızlığa yol açtığı doğrudur. Fakat küçük partilerin varlıklarını sürdürmelerine ve belli ölçülerde etkin olmalarına izin veren bu sistemin, siyasal hayatı daha canlı ve mücadeleci kıldığı ve siyasal iktidarları, özellikle küçük partilerin seçmenlerinin eğilimlerini dikkate almaya zorladığı söylenebilir.

1961 Anayasası dönemi, bir önceki döneme tepki olarak, nispi temsil sisteminin benimsendiği ve dolayısıyla temsil adaletinin amaçlandığı bir dönem olmuştur. Ne var ki bu sistemin uygulanması sırasında, ilk zamanlarda olmasa bile, 1970'lerden sonra koalisyon hükümetleri dönemi başlamış ve bunun sonucunda ciddi hükümet krizleri yaşanmıştır. Küçük partiler aldıkları oyla-

15 Çoğunluk sisteminin sakıncaları için bkz. **Sami Sezen**, Seçimler ve Demokrasi, Gündoğan Y., Ankara, 1993, s.175-179.

16 Seçim sonuçları için bkz.http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=2 Erişim Tarihi: 01.08.2007.

17 **Hikmet Sami Türk**, "Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi", <http://www.ekitapyayin.com/id/063/secimsis1.htm>, Erişim Tarihi: 05.08.2007.

18 Nispi temsil sisteminin eksiklikleri için bkz. **Sezen**, s. 205-208.

rın ve temsil güçlerinin çok üstünde pazarlık gücüne sahip olmuşlar ve kurulan koalisyon hükümetlerinde önemli bakanlıklar elde etmişlerdir.

12 Eylül askeri darbesinden sonra yeniden demokrasiye dönüldüğünde, 1973 sonrasında yaşanan siyasal istikrarsızlıklar gerekçe gösterilerek, bu kez, nispi temsil sistemi barajlı haliyle uygulamaya konmuş ve hem % 10 gibi hayli yüksek bir ülke barajı, hem de seçim çevresi barajı öngörülmüştür. Bu sistem zaman zaman büyük partiler lehine revize edilerek 1995 yılına kadar gelinmiştir¹⁹.

C- Karma Sistem

Karma sistem, çoğunluk sistemi ile nispi temsil sisteminin sakıncalarını ortadan kaldırmayı ve her ikisinin olumlu yönlerini kaynaştırmayı hedefleyen sistemdir. Almanya’da uygulanan “çift oy” ya da “kişiselleşmiş nispi temsil” ile İtalyan seçim sistemi karma sistem olarak nitelendirilirler. Bu arada ülkemizde 1987 ve 1991 yıllarında uygulanan ve hem %10’luk ülke barajı, hem bir miktar seçim çevresi barajı, hem de kontenjan içeren, “çifte barajlı+kontenjanlı d’Hondt sistemi” de karma sisteme örnek olarak verilebilir²⁰. Orta ve Doğu Avrupa’da 90’lı yılların gözde seçim sistemi olan karma sistem, zamanla önemini yitirmiş ve ancak birkaç ülkede (Macaristan, Litvanya, Romanya) uygulanmaya devam etmiştir²¹.

IV- Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Yürürlükteki Seçim Sistemi

A- Genel Olarak

Ülkemizde, özellikle 80’li yıllarda, seçim sistemine büyük partiler lehine sıkça müdahale edilmiştir²². Bu durum, 1995 değişiklikleri sırasında Anayasanın 67.maddesine bir fıkra eklenmesine neden olmuştur. Buna göre, “seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenecektir”. Bu düzenleme açıkça, temsilde adalet ve yönetim-

¹⁹ Demokrasiye geçilmesinden 1995 yılına kadar ülkemizde uygulanan seçim sistemleri için bkz. **Hikmet Sami Türk/Erol Tuncer**, Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi, Tesav Y., Ankara 1995.

²⁰ Bkz. **Teziç**, s.310 vd; **Yavuz Atar**, Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Y., Konya, 2009, s.198.

²¹ **Daniel Bochler**, “Are Mixed Electoral Systems the Best Choice for Central and Eastern Europe or the Reason for Defective party Systems?”, Politics and Policy, Vol:37, No:4 (2009), s.756.

²² Süreç için bkz. **Özbudun**, Seçim Sistemi ve Türkiye, s.530 vd.

de istikrar ilkelerinin bir arada gözetilmesini istemekte, seçim kanunlarının bu iki ilkeyi bağdaştıracak biçimde düzenlenmesini öngörmektedir²³. Fakat kabul etmek gerekir ki, parçalanmış siyasal ortamlarda ve klasik parlamenter rejimde bu iki ilkeyi birden ideal bir şekilde bağdaştıracak bir seçim sistemi tasarlamak hayli zordur²⁴.

Bu hükmün anayasaya girmesinden sonra, 4125 Sayılı Kanun'la getirilen sistem çerçevesinde, kontenjan adaylığı kaldırılmış, % 10'luk ülke barajının yanında öngörülmüş olan seçim çevresi barajları da Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Böylece, yalnız %10'luk ülke barajı korunmuştur²⁵. Mevcut seçim sistemi d'Hondt sayım usulünü benimsediği için nispi özellikte bir sistemdir ve bu özelliğiyle temsilde adaleti sağlamaya yöneliktir. %10'luk ülke barajı ile ise, yönetimde istikrar hedeflenmektedir.

B- 1995 ve 1999 Seçimleri

Fakat 1995 ve 1999 seçimleri dikkate alındığında, tam olarak, ne bir temsil adaletinden söz etmek mümkündür, ne de istikrarlı yönetimlerden²⁶. 1995 seçimlerinde geçerli oyların yaklaşık %15'i parlamentoda temsil olanağı bulamazken, parlamentoya beş parti girmiş ve Türkiye bu dönemde defalarca hükümet krizi yaşamıştır. 1995 seçimlerinde RP % 21,38'lik oy oranıyla 158 milletvekili, DYP % 19,18lik oy oranıyla 135 milletvekili,

23 **Yusuf Şevki Hakyemez**, "Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı", *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:XI, S:1-2, 2007, s.17.

24 **Atar**, *Türk Anayasa Hukuku*, s.199; **Seyfettin Gürsel**, "Toplumsal Tercih Kuramı Çerçevesinde Anayasa'nın 67. Maddesinde Yer Alan Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Değerlendirilmesi", *Anayasa Yargısı* 16, Ankara, 1999, s.47.

25 Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bu konudaki Anayasa Mahkemesi kararları için bkz. **Bülent Tanör/Necmi Yüzbaşıoğlu**, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Beta Y., İstanbul, 2009, s.212 vd.

26 Yine de şu noktayı gözden ırak tutmamak gerekmektedir: 1995 ve 1999 seçimlerinde yüksek çevre barajlarının neden olduğu dengesizlikler büyük ölçüde giderilmiştir. Gerçekten %10'luk ülke barajının neden olduğu temsil zafiyetini bir yana bırakırsak, 1987 seçimlerinde ANAP aldığı %36 oya karşılık, mecliste % 65'le temsil edilme olanağı bulmuşken, DYP %19'la %13, SHP ise %25'le %22 temsil imkanı kazanmıştır. Aynı dengesizlik 1991 seçimleri için de söz konusudur. Bu seçimde oyların %11'ini alan DSP, meclisteki sandalyelerin ancak %1,5'ini kazanabilmiştir. (Bkz. **Abdullah Dinçkol**, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri," *Hukuk Araştırmaları*, 1992-1993, s. 150.) Dolayısıyla, 1995 ve 1999 seçimlerinde önceki seçimlere göre bir temsil adaleti olgusunun yaratılmış bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. (**Bulut**, *Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri*, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=10>, Erişim Tarihi: 04.08.2007.)

ANAP % 19,65'lik oy oranıyla 132 milletvekili, DSP % 14,64'lük oy oranıyla 76 milletvekili, CHP ise % 10, 71'lik oy oranıyla 49 milletvekili kazanmışlardır. Oyların % 8,18'ini alan MHP ile % 4,17'sini alan HADEP ise parlamentoya girememişlerdir²⁷.

1999 seçimlerinde parlamentoya yine beş parti girmiştir. Fakat parlamento aritmetiği ancak üç partinin bir araya gelerek hükümet kurmasına yetmiştir. Bu seçimlerde parlamentoda temsil olanağı bulamayan oyların oranı ise %20'lere dayanmıştır. 1999 seçimlerinde DSP % 22,19'lük oy oranıyla 136 milletvekili, MHP % 17,98'lik oy oranıyla 129 milletvekili, FP % 15,41'lik oy oranıyla 111 milletvekili, ANAP % 13,22'lik oy oranıyla 86 milletvekili ve DYP % 12,01'lik oy oranıyla 85 milletvekili kazanmışlardır. Bu seçimlerde de oyların % 8,71'ini alan CHP ile % 4,7'sini alan HADEP meclise girememişlerdir²⁸. Türkiye'nin aradığı istikrar, 2002 seçimleriyle ve yine seçim sistemi dolayısıyla gerçekleşecektir. Fakat bu kez de ciddi bir temsil adaletsizliği sorunu doğacaktır²⁹.

C- 2002 Seçimleri

Katılım oranının % 79,14 olduğu 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimlerinde, AKP % 34,28 ile 363 milletvekili çıkarmış ve parlamentonun % 66'sına sahip olmuştur. CHP ise, % 19,39'la 178 milletvekili kazanmış ve meclisteki sandalyelerin yaklaşık % 32,4'ünü elde etmiştir. Seçimlerde ayrıca 9 adet de bağımsız milletvekili adayı parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Bu durum, oyların yaklaşık % 54'ünün parlamentoda temsil edildiği, kalan % 46'nın ise parlamentoda temsil imkanı bulamadığı anlamına gelmektedir. Bu oran oldukça yüksektir ve 1983 yılından itibaren, çifte barajlı kontenjanlı sistemin uygulandığı seçimlerde bile böyle bir rakama rastlanılmamıştır.

Gerçekten bu seçimde oyların % 9,54'ünü alan DYP, % 8,36'sını alan MHP, % 7,25'ini alan Genç Parti, % 6,22'sini toplayan DEHAP ve % 5, 13'ünü alan ANAP, % 10'luk ülke barajı dolayısıyla mecliste temsil edilebilme olanağı bulamamışlardır³⁰. Eğer ülke barajı %5 olsaydı beş parti de parlamentoda temsil olanağı bulacak ve oyların yaklaşık % 36'sı daha meclis-

²⁷ Bkz. **Yüzbaşıoğlu**, s.140.

²⁸ Bkz. RG: 27 Nisan 1999, Sayı: 23678-Mükerrer.

²⁹ 3 Kasım 2002 seçimlerinin temsil adaleti açısından değerlendirilmesi için bkz. **Bulut**, "Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri", <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=10>, Erişim Tarihi: 04.08.2007.

³⁰ 3 Kasım 2002 seçim sonuçları için bkz. RG: 10 Kasım 2002, Sayı: 24932.

se yansıma olanağına kavuşacaktı. Bu beş partiye oy veren toplam seçmen sayısının 11,5 milyonu bulduğu dikkate alındığında durumun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Seçimlerde beş partinin % 5 ile % 10 arasında oy alıp ülke barajını geçememeleri, 3 Kasım seçimlerini, sonucu itibarıyla, çoğunluk sistemine benzetmiştir. Parlamento'ya sadece iki parti girebilmiş ve bunlardan en çok oy alanı, aldığı oy oranının neredeyse iki katı milletvekili kazanmıştır. Kısacası, nispi temsil sistemiyle girilen seçimlerden, çoğunluk sistemi uygulanmış gibi bir sonuç çıkmıştır³¹.

Soruna dar anlamda istikrar, yani seçimlerden güçlü iktidar çıkması açısından yaklaşıldığında, sonuçların memnuniyet verici olduğu açıktır. Fakat böyle bir durum seçimlerden beklenen tek amaç değildir. Seçimlerin, ülkedeki siyasal eğilimlerin adil bir biçimde parlamento'ya yansıtılması işlevi de vardır ve bu açıdan 3 Kasım seçim sonuçları hiç de makul sayılamayacaktır³².

Geçerli oyların % 46'sının parlamento dışında kalması ve seçimden birinci parti olarak çıkan AKP'nin, % 34'lük oya karşın, neredeyse Anayasayı değiştirebilecek çoğunluğa ulaşması, bu seçimlerde akla, ister istemez, meşruiyet ve temsil eksikliği sorunlarını getirmiştir. Kuşkusuz 3 Kasım seçimlerinde seçmenlerin %46'sının oyunun mecliste temsil olanağı bulamamış olması, parlamentonun ve iktidarın meşruiyetine hanel getirmemiştir³³. Ancak seçimlerin sonucunda, % 10'luk ülke barajından kaynaklanan bir temsil sorunu her zaman gündeme gelmiştir.

19 Nisan 2004 tarihinde yapılan milli egemenlik sempozyumunda konuşan, zamanın Meclis Başkanı Bülent Arınç, başka ülkelerde % 10 barajın olmadığını ya da daha düşük olduğunu hatırlatmıştır³⁴. 20 Aralık 2005 tarihinde toplanan TÜSİAD Yüksek İstişare Kurulu, ülke barajının düşürülmesini önermiş ve toplantıya katılan dönemin Cumhurbaşkanı da barajın düşürülmesi konusunda aynı görüşte olduğunu belirtmiştir³⁵.

Öte yandan TÜSİAD, hazırlanmış olduğu raporda, yönetimde istikrar

31 **Bulut**, "Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri", <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=10>, Erişim Tarihi: 04.08.2007.

32 İbid.

33 İbid.

34 Arınç'ın konuşması için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_basin_aciklamalari_sd.aciklama?p1=4167 Erişim Tarihi: 01.08.2007.

35 Hürriyet, 20 Aralık 2005.

adına bugün korunmakta olan % 10 ülke barajının, temsilde adaleti tümüyle ortadan kaldırmaya ve böylece seçilenin meşruiyetini tartışmalı hale getirerek yönetimde istikrarı yok etmeye aday olduğunu belirterek, ülke barajının % 4-5 seviyesine düşürülmesini önermiştir³⁶.

D- 2007 Seçimleri

Katılım oranının % 84,25'i bulunduğu 22 Temmuz 2007 seçimlerinde³⁷ ise, AKP % 46,58 ile 341 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin % 62'sine sahip olmuştur. CHP, % 20,88'le 112 milletvekili kazanmış ve meclisteki sandalyelerin yaklaşık % 20'sini elde etmiştir. MHP ise, % 14,27'lik oy oranıyla 70 milletvekilliğinin sahibi olmuştur³⁸. MHP'nin meclisteki sandalye oranı, yaklaşık olarak % 13'e tekabül etmektedir. Seçimlerde ayrıca 26 adet de bağımsız milletvekili adayı parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Seçimlerde bağımsız oylarının toplamı % 5,24 olmuştur.

Bağımsızların almış oldukları oyların büyük çoğunluğunun parlamento-ya yansıdığı dikkate alındığında, kullanılan toplam oyların yaklaşık % 87'sinin parlamentoda temsil edilme olanağı bulunduğu görülmüştür. 1995, 1999 ve özellikle 2002 seçimleri dikkate alındığında, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde yakalanan bu oranın, temsil adaleti bakımından oldukça ileri bir düzeyi ifade ettiği ortadadır³⁹.

Öte yandan 22 Temmuz 2007 seçimleri, partilerin aldıkları oyla, parlamentodaki sandalye sayıları arasında da çok önemli bir uçurum yaratmamış, yani önceki seçimlere oranla eksik ya da aşkın temsil düzeyi belli bir ölçüde kalmıştır. Bir önceki seçimde % 34 oyla sandalyelerin % 66'sını alan AKP, bu kez % 46 oy oranıyla sandalyelerin % 62'sini elde edebilmiştir. Muhalefet partileri ise, aşağı yukarı almış oldukları oy oranında sandalye sahibi olmuşlardır. AKP'nin sağladığı aşkın temsil, neredeyse barajı aşamayan

³⁶ TUSİAD, Türk Demokrasisinde 130. Yıl, Prof. Dr. Bülent Tanör'ün Anısına Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri 10. Yıl Güncellemesi, Yayına Hazırlayan Zafer Üskül, www.tusiad.org/haberler/basin/duyuruno931, Erişim Tarihi: 01.08.2007.

³⁷ 22 Temmuz 2007 seçim sonuçları için bkz. RG: 30 Temmuz 2007, Sayı: 26598 – Mükerrer.

³⁸ İstanbul 3. Bölge'den seçilen MHP'li Mehmet Cihat Özönder'in vefatı nedeniyle bir sandalye boş kalacak ve TBMM'de 549 milletvekili görev yapacaktır.

³⁹ 22 Temmuz 2007 seçimlerinin temsilde adalet ilkesi açısından değerlendirilmesi için bkz. Nihat Bulut, "Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri", e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı:66, Agustus 2007, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=66>, Erişim Tarihi: 13.11.2011.

partilerin oy oranlarının toplamına karşılık gelmiştir.

22 Temmuz seçimlerinde temsil adaletinin önemli ölçüde sağlanmış olmasını, parti birleşmeleri ve bağımsız aday formülünün % 10 barajını etkisiz hale getirmesine borçlu olduğumuz söylenebilir. Gerçekten bu seçimlerde DSP adayları seçime CHP listelerinden girmiş ve bu konuda yaşanacak olan temsil eksikliğinin önüne geçilmiştir. Öte yandan DTP, adaylarını seçime bağımsız olarak sokmuş ve kendisi bakımından %10'luk ülke barajını geçersiz kılmıştır. Ayrıca BBP genel başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve ÖDP genel başkanı Ufuk Uras bağımsız aday olmayı tercih etmişler ve seçilerek meclise girmişlerdir. Ancak bu seçimde temsil adaletinin sağlanmış olmasını, salt parti birleşmeleri ve bağımsız aday formülüne bağlamanın doğru olmayacağını da vurgulamak gerekir. Nitekim 22 Temmuz 2007 seçimlerinde bir önceki seçimdeki gibi seçmen tercihlerinde bölünme yaşanmamış olması da bu konuda önemli bir etken olmuştur.

Gerçekten bir önceki seçimde, yani 2002 seçimlerinde seçmen tercihlerinde önemli bir bölünme yaşanmış ve oyların % 9,54'ünü alan DYP, % 8,36'sını alan MHP, % 7,25'ini alan Genç Parti, % 6,22'sini toplayan DEHAP ve % 5,13'ünü alan ANAP, % 10'luk ülke barajı dolayısıyla mecliste temsil edilebilme olanağı bulamamışlardır. 22 Temmuz seçimlerinde ise sadece Demokrat Parti %5'lik oy oranını yakalayabilmiştir. Öte yandan AKP, almış olduğu % 46,58'lik oy oranıyla seçmen tercihlerini bütünlüştürmede önemli bir rol oynamıştır.

Sonuçta tabloya bakınca şöyle bir manzarayla karşılaşılımıştır: 22 Temmuz 2007 seçimlerinde Türkiye, hem güçlü bir tek parti iktidarı çıkarmayı başarmış, hem de yıllardır gerçekleştiremediği “temsilde adalet” sorununu çözmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, bazı partiler birleşme, bazı partiler de bağımsız aday formülü ile % 10 barajını geçersiz hale getirmişlerdir. Seçim sonunda AKP, CHP, DSP, MHP, DTP, BBP ve ÖDP parlamentoya milletvekili sokmayı başarmışlardır. Böylece hem millet iradesinin % 87'si Meclis'e taşınmış, hem de parlamentoda temsil edilen siyasi görüş yelpazesi genişlemiştir. Kuşkusuz bu genişleme siyasal sistemimiz açısından önemli bir fırsattı. Çünkü değişik görüşlerin parlamentoda temsil imkanı bulmaları, meşru siyasi kanalların açık olması ve siyasetin gayri meşru zeminlere kaymasının önlenmesi bakımından çok önemliydi⁴⁰

40 **Bulut**, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri”, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=66>, Erişim Tarihi: 13.11.2011.

V- 12 Haziran 2011 Seçim Sonuçları12 Haziran 2011 Seçim Sonuçları⁴¹ (Katılım Oranı: %87,16)

Partiler	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)	Artık/Eksik Temsil Oranı (%)
AKP	49,83	327	59,3	+ 9,57
CHP	25,98	135	24,5	- 1,48
MHP	13,01	53	9,6	- 3,41
Bağımsızlar	6,57	35	6,5	- 0,07
SP	1,27	0	0	- 1,27
Diğer	3,34	0	0	- 3,34

Katılım oranının % 87,16 olarak gerçekleştiği 12 Haziran 2011 seçimlerinde⁴² AKP, bir önceki seçimlere göre oy oranını yükseltmiş ancak milletvekili sayısında düşüş yaşamıştır. AKP, % 49,83'lük oy oranıyla 327 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin % 59,3'üne sahip olmuştur. CHP, % 25,98'le 135 milletvekili kazanmış ve meclisteki sandalyelerin % 24,5'ini elde etmiştir. MHP ise, % 13,01'lik oy oranıyla 53 milletvekilliğinin sahibi olmuştur. MHP'nin meclisteki sandalye oranı, % 9,6'ya tekabül etmektedir. Seçimlerde ayrıca 35 de bağımsız milletvekili adayı parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Seçimlerde bağımsız oylarının toplamı ise, % 6,57 olmuştur. Bağımsızların parlamentoda temsil oranları da % 6,5 şeklinde gerçekleşmiştir.

Bağımsızların almış oldukları oylar, 2007 seçimlerinde olduğu gibi, yine büyük çoğunluğu itibarıyla parlamentoya yansımış gözükmektedir. Bu durum da dikkate alındığında, kullanılan toplam oyların yaklaşık % 95'inin parlamentoda temsil edildiği görülmektedir. 1995, 1999, 2002 ve 2007 se-

⁴¹ 23 Haziran 2011 tarih ve 279773 sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110623-4.pdf>, Erişim Tarihi: 13.11.2011.

⁴² Diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'deki katılım oranının hayli yukarılarda olduğu görülmektedir. Katılım oranı İngiltere'de (2010) %65, Yunanistan, (2009) ve Almanya'da (2009) %70, İspanya'da (2008) %75, ABD'de (2008) %72, Fransa'da (2007) %60 olmuştur. Bkz. **Gözler**, s.311.

çimleri dikkate alındığında bu oran, temsil adaleti bakımından oldukça ileri bir düzeyi ifade etmektedir.

Öte yandan bu seçimler, tıpkı 2007 seçimleri gibi, partilerin aldıkları oyla, parlamentodaki sandalye sayıları arasında da çok önemli bir uçurum yaratmamıştır. Eksik ya da aşkın temsil düzeyi bu seçimde de belli bir ölçüde kalmıştır. 2002 seçimlerinde % 34 oyla sandalyelerin % 66'sını alan AKP, 2007 seçimlerinde % 46 oy oranıyla sandalyelerin % 62'sini elde edebilmişti. Bu seçimde ise, oyların yarısını almasına karşın, milletvekili sayısında azalma yaşamıştır. Böyle bir sonuca ulaşılmasında Yüksek Seçim Kurulu'nun yaptığı, milletvekillerinin bölgesel dağılımına ilişkin düzenleme etkili olmuştur⁴³.

Anamuhalefet partisi CHP, aşağı yukarı almış olduğu oy oranında sandalye sahibi olmuştur. MHP ise oy oranındaki bir puanlık düşüğe rağmen milletvekili sayısında önemli bir azalma yaşamış ve milletvekillerinin % 9,6'sı ile yetinmek durumunda kalmıştır.

AKP'nin sağladığı aşkın temsil, barajı aşamayan partilerin oy oranlarıyla, diğer partilerin parlamentoya yansımaya eksik oylarının toplamına denk gelmektedir.

Yine de 12 Haziran 2011 seçimlerinde temsil adaletinin büyük ölçüde sağlanmış olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bunu da başlıca iki nedene bağlamak mümkündür. Birincisi, bağımsız aday formülünün, bu seçimlerde de % 10 barajını etkisiz hale getirmesi, ikincisi ise barajı geçemeyen partilerin oy oranlarının çok düşük seviyelerde kalmasıdır.

Gerçekten BDP bu seçimde, tıpkı selefi DTP'nin 2002 seçimlerinde yaptığı gibi, adaylarını seçime bağımsız olarak sokmuş ve kendisi bakımından %10'luk ülke barajını geçersiz kılmıştır.

Öte yandan bu seçimlerde temsil adaletini sağlayan en temel etkenlerden birisinin, ülke barajına takılan partilerin oy oranlarının çok düşük olmasından kaynaklandığını da vurgulamak gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, 2002 seçimlerinde oyların % 9,54'ünü alan DYP, % 8,36'sını alan MHP, % 7,25'ini alan Genç Parti, % 6,22'sini toplayan DEHAP ve % 5,13'ünü alan ANAP, % 10'luk ülke barajı dolayısıyla mecliste temsil edilebilme olanağı bulamamış ve bu da büyük bir temsil eksikliğine yol açmıştı. 22 Temmuz seçimlerinde ise barajı geçemeyen partilerden, sadece Demokrat Parti %5'lik

⁴³ Bkz. **Göksel/Çınar**, “12 Haziran 2012 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri”, <http://www.tepav.org.tr/yayin/s/433>, (Erişim Tarihi: 13.11.2011).

oy oranını yakalayabilmiş ve dolayısıyla 2002 seçimlerine oranla temsil eksikliği sorunu asgari düzeyi inmişti. 2011 seçimlerinde ise, barajı geçen partiler ve bağımsızlar dışında en çok oyu alan Saadet Partisinin oy oranı sadece %1,27'de kalmış ve böylece temsil eksikliği sorunu neredeyse ortadan kalkmıştır.

Esasında bu tablo, 22 Temmuz seçimlerinde gerçekleşen durumun bu seçimde de varlığını koruduğunu göstermektedir. Türkiye son iki seçimden, hem güçlü bir tek parti iktidarı çıkarmayı başarmış, yani yönetimde istikrarı sağlamış, hem de uzun yıllar sorun olan, 'temsilde adalet' problemini çözmüş gözükmektedir. Partiler, bazen birleşme, bazen de bağımsız aday formülü aracılığıyla, %10 barajını geçersiz hale getirmişlerdir. Seçim sonunda AKP, CHP, MHP ve BDP parlamento'ya milletvekili sokmayı başarmışlardır. Böylece hem millet iradesinin % 95'i Meclis'e taşınmış, hem de parlamentoda temsil edilen siyasi görüş yelpazesi daralmamıştır.

Bu genişlemenin, iyi değerlendirilebilirse, özellikle yeni bir Anayasa yapma sürecine giren ülkemiz ve siyasal sistemimiz açısından önemli bir fırsat yaratabileceği söylenebilir. Çünkü değişik görüşlerin parlamentoda temsil imkanı bulmalarının, yapılacak anayasanın sıhhati ve benimsenmesi açısından faydalı olacağı kuşkusuzdur. Ayrıca farklı görüşlerin mecliste temsilinin, meşru siyasi kanalların açık olması anlamına geleceği ve böylece siyasetin gayri meşru zeminlere kaymasının önlenmesi gibi bir yararından da söz edilebilir.

Artık 80'li yıllardan beri dile getirilen ve 2002 seçimleri sonrasında doruğa ulaşan temsil adaleti sorunu, 2007'den sonra olduğu gibi, bu dönem için dillendirilmeyecek gibi gözükmektedir. Fakat buradan yola çıkarak %10'luk ülke barajının temsil adaleti açısından, bundan sonra da sorun oluşturmaya-çağını söylemek mümkün müdür? Kanımca bu soruya cevap verebilmek için, 22 Temmuz 2007 ve 12 Haziran 2011 seçimlerinde temsil adaletsizliğini önleyen etkenleri iyi değerlendirmek gerekir. Bu çerçevede;

Seçimlerde temsil adaletsizliğini gideren en önemli etken, başta AKP olmak üzere, ilk sıralardaki partilerin oy oranlarının yüksek olması ve % 10'luk barajı zorlayan partilerin bulunmamasıdır. Yani, 12 Haziran 2011 seçimlerinde, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde olduğu kadar bile, seçmen tercihlerinde bölünme yaşanmamış olması, temsil adaleti bakımından olumlu sonuç vermiştir. Ancak böyle bir durumun bundan sonraki seçimlerde de gerçekleşeceğinin garantisi yoktur. Dolayısıyla mevcut sistem devam ettiği ve seçmen tercihlerinde bölünme yaşandığı bir seçimde, 3 Kasım 2002 seçimlerindeki benzer bir durumun ortaya çıkması mümkündür.

Seçimlerde temsil adaletsizliğini gideren bir diğer etken, kimi partilerin

seçime girmeyip bağımsız aday göstermeleridir. Bunun her zaman rasyonel bir tercih sayılacağı söylenemez. Bir kere, bir partinin seçime girmemesi, siyasal partilerin varlık nedeniyle bağdaşmaz. Öte yandan partilerin seçime girmeyip bağımsız aday göstermeleri, çok planlı hareket ettiklerinde bile, aldıkları oyla çıkardıkları milletvekili sayısı arasında orantısızlığa yol açmakta, yani eksik temsile neden olmaktadır. Sözgelimi 2007 seçimlerinde Hakkari’de AKP, 29280 oyla iki milletvekili çıkarırken, DTP’nin desteklediği bağımsız adaylar, 49560 oyla ancak bir milletvekiline sahip olabilmişlerdir.

Sonuçta bütün bunlar, 22 Temmuz 2007 ve 12 Haziran 2011 seçimlerinde sağlanmış olan temsil adaletinin seçim sisteminden bağımsız olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla %10’luk ülke barajının temsil adaleti açısından, bundan sonra da sorun oluşturmayacağını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Öte yandan belki doğrudan temsil adaleti açısından olmasa bile, siyasal temsil bakımından 12 Haziran 2011 seçimlerinin, iki önemli katkısından söz etmek gerekir. Birincisi seçimlere katılım oranının, % 87’yi bulması, ikincisi ise, parlamentoya 78 kadın milletvekilinin girmiş olmasıdır. Bu sayı 1991’de 8, 1995’de 13, 1999’da 22, 2002’de 24, 2007’de ise 48 biçiminde gerçekleşmişti.

VI- Sonuç ve Öneriler

Seçimlerde kullanılan oyları parlamentoya yansıtmanın değişik usulleri bulunmaktadır. Seçim sistemi adı verilen bu usullerin hangisinin daha iyi olduğu sorusuna verilecek cevap, siyasal tercihlere bağlıdır. Çünkü seçim sistemleri seçim sonuçları üzerinde doğrudan etkilidir⁴⁴. Bu yüzden de siyasal tartışmaların odağında yer alır.

Sonuçta seçim sistemleri ülkeden ülkeye, hatta aynı ülke içinde, siyasal konjüktüre göre, zamandan zamana değişir. Ülkeler seçim sistemlerinin farklılığı karşısında, hangisini benimseyecekleri konusunda bir tercihte bulunurlar. Kuşkusuz her tercihin altına bir amaç yatar. İlk bakışta insana ideal gelen, halkın devlet organları içinde mükemmel bir biçimde temsil edilmesini sağlayan formülün bulunması ve ülkedeki tüm görüşlerin, ağırlıkları oranında mecliste temsil olanağına kavuşmalarıdır. Fakat amacın bu şekilde formüle edilmesi her zaman mümkün olmaz. Bazen yönetimde istikrar unsuru ön plana çıkar. Çoğu zaman ise, bu iki amacın, yani temsilde adalet ve yöne-

44 **Teziç**, s.285.

timde istikrarın bağdaştırılması yoluna gidilir⁴⁵.

%10 barajlı d'Hondt sistemi biçimindeki Türk seçim sistemi de prensip olarak bu amaca yönelmiş gözükmektedir. Ancak % 10'luk ülke barajı bazı durumlarda, temsilde adalet ilkesini yönetimde istikrar ilkesine feda edebilmektedir. 3 Kasım 2002 seçimleri bunun açık bir örneği olmuştur. Oysa demokrasilerde seçimin amacı, ne pahasına olursa olsun istikrarlı bir hükümet kurulmasını sağlamak değil; aynı zamanda, adaletli bir temsili de olabilirdiğince temin etmektir.

Gerçi 3 Kasım 2002 seçimlerinde görülen bu durum, 22 Temmuz 2007 seçimleri ve 12 Haziran 2011 seçimlerinde tekrar edilmiş değildir. Son iki seçim, hem temsil adaleti hem de yönetimde istikrar açısından tatmin edici gözükmektedir. Ancak böyle bir sonucun bundan sonraki seçimlerde de yaşanması garanti değildir. Yaşanması halinde ise, zaten istikrar adına bir problem yok demektir. Çünkü son iki seçime % 5 ülke barajı ile girilseydi bile sandıktan tek parti iktidarı çıkacaktı. Bu da göstermektedir ki, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin birlikte gerçekleşmesi, seçim sisteminden ziyade seçimde alınan sonuçlara bağlıdır. Özellikle ilk sıralardaki partilerin oy oranlarının düzeyleri ile oyların partiler arasındaki dağılım biçimi adalet ve istikrarın birlikte gerçekleşmesi açısından çok önemlidir⁴⁶.

Dolayısıyla, bu gerçek görülmeli ve %10 olan ülke barajı %5'e indirilmelidir. Gerçi Anayasa Mahkemesi bu oranda bir barajı anayasaya uygun bulmuş⁴⁷, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de %10'luk ülke barajının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ihlalini teşkil etmediğini belirtmiştir⁴⁸. Ancak

45 Nihat Bulut, "Adalet-İstikrar İkilemi Bağlamında Türk Seçim Sistemi Geleneği ve İki Turlu Çoğunluk Sistemi Üzerine Düşünceler", Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, Cilt-III, Beta Y., İstanbul, 2003, s.245.

46 Erol Tuncer, Türkiye'de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği, Anayasa Yargısı 23, Ankara, 2006, s.181.

47 E: 1995/54, K:1995/59, KT: 18. 11. 1995, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1995/K1995-59.htm>, Erişim Tarihi: 04.08.2007.

48 3 Kasım 2002 seçimlerde DEHAP'ın Şırnak milletvekili adayları olan Sadak ve Yumak, partilerinin kentte %45,95 oranında oy almasına karşın, Türkiye genelinde barajı aşamaması üzerine milletvekili seçilemediklerini vurgulamışlar ve bunun Sözleşmenin Ek Birinci Protokolünün üçüncü maddesine aykırı olduğunu iddia etmişlerdir. Mahkeme, devletlerin seçim kanunlarını belirlerken geniş bir takdir hakkına sahip olduklarını belirtmiş ve Sözleşmenin ilgili hükmünün ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Ancak kararda bu konudaki en elverişli çözüm için Türkiye'deki yargı, yasama ve siyasilere karar verme durumunda oldukları da vurgulandı ve farklı siyasi eğilimlerin uygun biçimde temsil edilebilmeleri için barajın düşürülmesinin arzu edilebilir bir durum olduğu kayde-

kabul etmek gerekir ki, bu oranda bir baraj Avrupa Konseyi üyesi olan hiçbir demokratik ülkede mevcut değildir. Bu oran İsveç'te % 4, Çek Cumhuriyeti ve Romanya'da %5, Danimarka'da %2'dir. Bulgaristan ise, % 8'le Türkiye'ye en çok yaklaşan ülkedir⁴⁹. Almanya'da ise ülke barajının % 5 olduğu bilinmektedir.

Elbette ülkemizde ülke barajının %5'e indirilmesinin, yönetimde istikrar açısından dezavantajlı bir durum yaratacağı söylenebilir. Bunu gidermek ve dolayısıyla yönetimde istikrarı sağlamak adına %5'lik ülke barajının yanında, seçim çevrelerinin daraltılması, örneğin 10'u geçen milletvekili sayısına sahip olan illerin birden çok seçim çevresine bölünmesi⁵⁰ ya da makul bir ölçüde çevre barajının konulması savunulabilir.

Ayrıca ülke barajının düşürülmesine ve çevre barajının konulmasına ek olarak, partilerin seçimlerde işbirliği yapmaları sağlanmalıdır⁵¹. Zira Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 16. maddesi “Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler” hükmünü içermektedir. Dolayısıyla, fiiliyatta yaşanan birleşmeler, bir partinin seçimlere girmeyip, adaylarını diğer partinin listelerinden seçime sokması şeklinde gerçekleşmektedir. Yani bu ittifaklar yasa dışı, gizli olarak yapılmaktadır. Kuşkusuz ideal olan, bunun serbestçe yapılabilmesidir. Ancak yasal bir zemin olmaksızın böyle bir uygulamanın her seçimde tekrarlanması ve kimi partilerin yasal anlamda seçime katılmamaları, temel amacı iktidarı ele geçirmek olan siyasi partilerin varlık sebebiyle bağdaşmaz.

Gerçi Siyasal Partiler Kanununun 105. maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi⁵², ittifak yapacak partileri, en azından, seçime ka-

dildi. Karar metni için bkz. http://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/yumak_ve_sadak.pdf, Erişim Tarihi: 04.08.2007.

49 Avrupa Konseyi üyesi ülkelerindeki ulusal baraj oranları için bkz. Yumak ve Sadak/Türkiye Kararı, http://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/yumak_ve_sadak.pdf, Erişim Tarihi: 04.08.2007.

50 **Yavuz Atar**, “Seçim Hukukun Güncel Sorunları”, Anayasa Yargısı 23, Ankara, 2006, s.228.

51 Aynı yönde bkz. **Atar**, Seçim Hukukunun Güncel Sorunları, s.229.

52 Siyasal Partiler Kanununun 105. maddesi, “*Kuruldukları tarihten itibaren aralıksız iki dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmayan siyasi partiye, ikinci genel seçimin yapıldığı tarihten itibaren bir ay içinde Cumhuriyet Başsavcılığınca kapanma kararı alması için yazılı tebligatta bulunur. Bu yazının tebliğinden itibaren üç ay içinde kapanma kararı alınmadığı takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığınca açılacak dava üzerine Anayasa Mahkemesinin kararıyla o siyasi parti kapatılır*” hükmünü içermekteydi. Bu hüküm, Anayasa Mahkemesinin kararı ile, yayımından bir yıl sonra yürürlüğe

tilmama nedeniyle kapatılma korkusundan kurtarmıştır. Sonuçta partilerin seçimlerde açık bir biçimde işbirliği yapmaları, hem nispi temsil sisteminin yarattığı sakıncalara engel olacak, hem de partiler arasındaki dağınıklığı önleyerek yumuşamaya yol açabilecektir.

Bu konuda yapılabilecek bir diğer öneri ise, %10 ülke barajının korunması, fakat 550 milletvekilinden 100 tanesinin, baraj esası gözetilmeksizin ya da %2 veya %3 gibi düşük bir baraj esas kabul edilerek, ülke seçim çevresi esasına göre belirlenmesidir⁵³.

Böyle bir sistemin kabul edilmesi, sembolik bile olsa, hemen hemen bütün partilerin mecliste temsil edilebilmelerine olanak tanıyacak ve parlamentonun kapılarını tüm görüşlere açmış olacaktır.

girmek üzere, iptal edilmiştir. (E: 2003/21 - K: 2003/13, Karar Tarihi: 1.4.2003, RG: Sayı: 25176, Tarih: 22.7.2003). Kuşkusuz bu karar isabetli olmuştur. Çünkü Siyasi Partiler Kanunu, Anayasada belirtilenler dışında ilave bir kapatma sebebi getiremez.

⁵³ Aslında bu sistem, %10 ülke barajı sabit kalmak kaydıyla 1995 seçimlerinde uygulanmak istenmişti. 27.10.1995 tarih ve 4125 Sayılı Kanunla, 550 milletvekilinin 100'ünün ülke seçim çevresi esasına göre belirleneceği, seçimden sonra ise partilerin yetkili organlarıncaya her il için birden fazla olmamak kaydıyla belirli illerle ilişkilendirileceği hükme bağlanmıştı. Ancak Anayasa Mahkemesi bu tür bir ilişki kurmayı "Anayasa dışı bağ kurulması" olarak nitelendirmiş ve Anayasanın milletvekillerini sınıflandırıp, değişik biçimlerde adlandırmaya elverişli olmadığı sonucuna vararak, yasanın ilgili hükmünü iptal etmişti. E: 1995/54, K:1995/59, KT: 18. 11. 1995, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1995/K1995-59.htm>, Erişim Tarihi: 04.08.2007.